

patnja na rasklapanje

Boris Vuksanović: VELIKOSRBIN DRTINA, KOS, Beograd, 1987.

milan orlić

U nizu za kritičara otežavajućih okolnosti, jedna od, na poseban način, ne baš podsticajnih je i ona u kojoj ne postoji mogućnost smeštaja datog dela u širi individualno-stvaralački kontekst — (dis)kontinuitet — vrednosni, tematski itd. Dabome, po prirodi stvari, takav slučaj je i sa prvom knjigom proze Borisa Vuksanovića »Velikosrbin drtina«. Srećom po autora i kritičara, predmet razmatranja tiče se bitnijih i složenijih činilaca (od, podrazumeva se, pomenutog problema).

Romansijersku okosnicu ovog, po imanentnim karakteristikama, *psihološkog romana* čini privatna istraga /potera bezimelog penzionisanog marginalca. Takva početna pretpostavka uslovjava, iako ne nužno, pojavi pripovedača-ucesnika-posmatrača/svedoka, tj. reljefno karakterizirani lik glavnog junaka, takvog da je upravo pripovedač neodvojivi element i radnje i pripovedačkog postupka. (Ostali likovi, u skladu sa dodeljenim literarnim »zadatkom«, bareflejtno i plošno tipizirani, u službi su pomenutog tehničkog zahteva.) Ovaj roman¹ je otuda pisan u skazu, iako je nesumnjivo određen i iskustvima proze toka svesti.

U makroretrospektivnom okviru pisac unutrašnjim monologom, doslednim solilokuiranjem »humorno (i sa lakim nanosom sete)«² izlaže suptilne psihološke analize opštih i univerzalnih egzistencijalnih celina i introspekcije vešto funkcionalizovanog glavnog junaka. Stoga se i smatra opravdanim gornji »prefiksni« znak u potcrtanju sintagma. Jer, notorno operisanje problematikom i tematikom, bolje rečeno, zamršenom dijalektikom psihološko-socijalnih odnosa sa valjanom antropološko-andragoškom osnovom — a da se pri tome ne zastrani (književno irelevantnim) psihologiziranjem — daje dovoljne razloge navedenom stavu.

Postepeno kulminiranje (a ne brzi šokantni ili brzopleti rasplet), najpunokrvnije obuhvaćeno u poslednjim dvadeset(ak) strana, *povremeno nepobitno poetično, a uglavnom sigurno i organizованo*, raščlanjuje primitivnu vizuru naivnog ustrojstva (ili naivnu vizuru primitivno ustrojenog bića), u kojoj koegzistiraju najordinarije gluposti i umišljenosti, s jedne, i tanana (samo)svest i »čista vrlina«, s druge strane. Upravo ove dve odlike, analitički (u kantovskom smislu) sadržane u postepenom kulminiranju — veština da se ne istroši vlastito prozno pismo u sklopu ostvarene integralne jedinice i umenje da se plastično prikaže postojanje paralelnih svetova — moraju zapasti za oko čak i »naivnom čitaocu«. Razume se, sve ovo: psihološke minijature, više slojno zbijene i zgušnute psihološke studije u skraćenom postupku (dobar primer je epizoda u radnji za čišćenje odeće na strani pedesetoj i dalje), distancirano, a empatično prikazivanje ideološko-propagandnih »istina« i njihovog »crno-belog 'metoda«, estetsko razmatranje neurotičnih projekcija koje prete (ne)izvesnošću posledica, dakle, sve ovo ne bi bilo moguće bez izgradenog, jednog od osnovnih sredstava svakog pisca — *zrele rečenice*. Ono što u njoj naročito privlači pažnju je određena vrsta sveobuhvatnosti. Vrsta sveobuhvatnosti koja, iako se Vuksanović koristi srazmerno malo npr. dijalozima i, izuzetno retko, opisima, svereflektirajuće i sveopseruirajuće prozaistički relevantno markira zbitja. Utoliko je ovo rečenica Radoslava Petkovića, npr. iz »Zapisu iz godine jagoda«, ali »ocišćena« od suvišne, napadno uočljive (piščeve) samopotvrđnosti. Prikazujući svet jedne nikada uspešno izgradene, stoga ni porušene ličnosti, pa ipak nepopravivo porušene, svet prostodušnog i, paradoksalno, lukavog seljacića, poreklom u duhom, sa ruralnom nostalgijom i pastoralitetom, autor u krvotok svojih rečenica ubrizgava krvnu plazmu, ne samo iz repertoara

pisca koji je ispeka zanat (npr. eufemizmi, litote, perifraxe u užem smislu itd.), već i *tipične* aposiopetične konstrukcije u slobodnijem i u strogom značenju, apostrofne strukture itd., čime pokazuje posvećenost u izvesne konstituente dramske tehnologije, uz to, nepompeznio i diskretno.

Ovaj kauzalno (motivacijsko-tekstualno i psihološki) izvedeni i dovršeni roman, protkan filozofskim upitanostima, pastišma (u likovnom smislu) patološke simbiotike³, zastrašenošću nevoljenog bića u nevoljenom okruženju, odslikavanjem frojdovski racionalizovanim situacijama, koje ugrožavaju, pre svega, psihološki i moralni integritet itd., itd., umesno je »odbraniti« od dve zablude. Prva je u mogućem učitavanju da Vuksanovićev »Velikosrbin«, bilo kolaborira, bilo koketira sa odredenim izvanliterarnim aspektima. Nije teško, znači, pogoditi da autor i Čitalac moraju nositi šajkaču

1. Pitanje koje bi se moglo problematizovati povodom brojnih autora, ne samo unutar polja tzv. mlađe srpske proze, nego i polja, kako (ne)nacionalnog, tako i šireg tradicijskog opsega, javlja se i ovde. Nama, ako su odlučujuća kvalitativna merila, »Velikosrbin« je roman u dobrom smislu ove nestrogod određene reči. Ali, ako je promordijalan kvantitativni kriterijum, sedeset(ak) stranica bilo bi dovoljno tek za novelju ili pripovetu. Odlučujemo se, ipak, za to da autor, posećući za obimnjom i složenijom slikom obradevog vremena i života, stvara nevelik (kratak) roman. Ostala moguća pitanja teorijske prirode, npr. (ne)jedovljivost kvalitativnog i kvantitativnog kriterijuma i dr., nisu deo ovih analiza.

2. Iz recenzije Miljurka Vukadinovića.
3. Simbiotike shvaćene po Fromovom modelu.

iskorak iz života

Goran Simić: KORAK U MRAK, Svetlost, Sarajevo, 1987.

đorđe kuburić

Cetvrtu zbirku pesama Gorana Simića (1952) umnogome je postulirana životom. Pa Šta? Život je, uopšte uez, ono što je u poeziji i opevano. Medutim — oslušnimo Valtera Benjamina — »ukoliko pesnik doslovno pokušava da prenese životno jedinstvo u umetničko jedinstvo, utoliko se više ispoljava kao šeptanje«. Ne bi, dakle, trebalo da ishodište poezije bude pesnik *modus vivendi*, već život uzglobljen u ono što poeziju fundamentalno odreduje — jezik i imaginaciju, pre svega. A zbirka »Korak u mrak« upravo je *iskorak iz života* — više iz *neposrednog osećanja života*, negoli iz njegove umetničke uslovjenosti.

U tom smislu, ova knjiga pesama sledi — bar u svom većem delu — onaj model stihotvorjenja što su ga ustanovili Ginzberg i ostali reprezentanti bit-generacije. Simićeva vezanost za poetiku bitnika uočljiva je najmanje na dva plana: temetskom i formalnom (ako pod formom podrazumemo postupak gradenja pesme).

Mit izgubljenoj generaciji jeste lajtmotiv ove knjige, i to je ono što je Simić dosledno sproveo — bilo eksplicitna (*„Zašto se sjećam Indije“*, *„Blu-džins kosa“*, *„Pogled u led“*) bilo implicitno (u većini ostalih pesama). Umesto bilo kakvog ironijskog odnosa prema svojim uzorima i »udesue« generacije kojoj, slučajno, pripada, Goran Simić je pokušao da životni sadržaj (svoj, i, dakako, »generacijski«) direktno prelije u stihove, služeći se sve samim opštим mestima: »... moja generacija istinski umire« (podvukao D. K.), *„Gdje su moji prijatelji, gdje su“*, etc. Dalje, kroz ove pesme kolaju alkohol, nikotin, heroin. Kao da su to atributi isključivo Simićeve (ili Ginzbergove) generacije.

Ukoliko obratimo pažnju na način uobičajivanja pesama, uočićemo da je fabulativnost primarni princip kojim se Simić koristio. Pesme se, uglavnom, sastoje iz hronološki poreda-

isto onoliko koliko npr. Vijan (i njegov Čitalac) moraju da nose francuski kačket, ili beretku. Dakle, Čitalačkom »velikosrbinu«, kao i autoru, sasvim lepo pristaje — šešir. Druga zabluda je povezana sa kompleksom sindroma »balkanskog špijuna«. Jer, ako podemo od naznacene dramske posvećenosti autora, to još nije dovoljno da se uspostavi »resavsko-školska« korelacija (u jačem ili slabijem izrazu) sa istimenom dramom Dušana Kovačevića. Tome u prilog ide i sledeće: natkriljujući ličnost iz plusveta, koja obigrava oko života, a nikada ne živi u zadovoljavajućem vidu, imajući od svog bivstvovanja jedva i surrogat egzistencije, natkriljujući ličnost uzdrmanog patrijahalno-paternističkog mentaliteta, i fabula i poetika romana ostaju na planu duševnog doživljavanja, psihopatologije zatvorene u kaveze svojih ludila, tako da se polje praktične akcije ograničava na subjektivne i individualne promene stanja i intervencije u spoljnom svetu, bez njegovih suštinskih povreda i skrnavljenja. (A »balkanski špijun«, naprotiv, grca u agresivnom delovanju, zrači energijom usmerenom na spoljnju i objektivnu promenu stanja.)

Prema tome, ostaje još dužnost kritičara da utvrdi kako, ukupno uzev, uprkos ovim ili onim dobrim i manje uspelim osobama, »Velikosrbin« navešćuje jedan, u perspektivi (verovatno) značajan prozni glas.

nih slika. A »pričanje« i »slikanje« su bazične odlike »bitničke« poetike.

Mitologiziranje vlastite generacije je, rekosmo, osnovni tematski krug zbirke »Korak u mrak«. Iz njega proizilaze još, uglavnom, dva tematska uporišta: (ne)snalaženje pojedinca u (deziluzionoj) stvarnosti i odgovarajući tretman ljubavi ili odnosa prema ženi. Ovi tokovi, razume se, nisu izdvojeni u »čistim« videovima, već su isprepleteni, a ponegde i čvrsto srasli; naravno, sve to iz života, preko života, kroz život, dok je jezik ostao negde u drugom planu i tek gdegde bljesne zanimljiva sintagma, efektnije poređenje, izbjeg po koja slika neobičnija od puke referencijalnosti. Ako Simićev vokabular nije banalan, on nije ni izuzetan. A, »u lirici je apsolutno nedopustiva i nepodnošljiva osrednjost« — mudro je ustvrdio Gorfrid Ben.

Osim onoga što je već rečeno o poetskom postupku Gorana Simića (fabulativnost, nizanje slika), uputno je osvrnuti se na još neke odlike stihotvorenja sarajevskog pesnika. Uočljiva je, naime, njegova težnja ka oneobičavanju. Ono je najčešće provedeno na dva plana: Na fonu slike-sintagme (»... moj pasoš sa koricom da zecije kože«, »ja sam običan čovjek, sa ušima od obične svile«) i na nivou pesme (*Kratki kurs o životu, Svakodnevni Adam*). Spomenućemo takode, i sasvim izlišnu sklonost pesnikovu ka poenti i nepotrebnom eksplisiranju. Pojedine, inače solidne, pesme iz ove zbirke tim postupcima izgubile su onu neophodnu meru tajnosti i nezavrsenosti (*Nijansa sna, Sjenka mog lica, Kad si me prijavila miliciji...*) Najzad — valja i to reći — u zbirci ima i brojni reminiscencije na druge pesnike (Ginzberga, Vitmena, Feligeti), a posebno čemo ukazati na jednu od najuspelijih pesama, pod nazivom »Do vagon restorana«, koja, bar u početku, predstavlja neku vrstu parafraze znamenite Eliotove »Ljubavne pesme Dž. Alfreda Prufroka«.

Na prvi pogled korektna, knjiga pesama »Korak u mrak« Gorana Simića osvetljava svog autora u auri prepričavanja života, neproduktivnog odnosa prema jeziku i odsustvu prevrednovanja tradicije i jezičkih kanona.